

תכלאל עץ חיים בכתי"ק של מהרי"ץ

(ברשות משפחת כמוהר"ר אברהם אלנדאף זצ"ל)

לְכֹן אֲנִי לִבֵּב שָׁמְעוּ לִי חֲלִילָה לֹא מִדָּשֶׁע
וְשָׂרִי מִנְעוּלִי הִגְדוּ וְסִפְרוּ הִלָּחֵם הִלְלוּ
מִשְׁרֵתִי מִנְעַח בּוֹאוֹ וְלִינוּ בַּשָּׁקִים מִשְׁרֵתִי אֱלֹהֵי
כִּי נִמְנָנֶנֶע מִנְחָה לְיָיִם מִנְחָה וְנִסְךְ קָדְשׁוֹ צוֹם
קִדְשׁוֹ עֲצֵרָה אֲסִכּוּ זָקֻנִם כְּלִימָשֶׁבֶת הָאָרֶץ בֵּית
יְיָ לְיָיִם וְזִעְקוֹ לְיָיִם בֵּין הָאֲוֵלָם וְלִמְזֻבָּח יִבְכוּ
הַכֹּהֲנִים מִשְׁרֵתִי יְיָ וַיֹּאמְרוּ חוֹסֶה יְיָ עַל עַמֶּךָ
וְשֶׁהָתָן נִחְלָתְךָ לְחִרְפָּה לְמוֹשֵׁל בְּסִגְוִים לְמַעַד
וַיֹּאמְרוּ בְּעַמִּים אֵיךְ נָא אֱלֹהֵי־הֵם בְּכָל צָרָתָם
לֹא צָר וּמַכְלִיךְ פָּטוּ הוֹשִׁיעִם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ
הֵנָּה גְּאֻלָּם וַיִּצְטָלֵם וַיִּנְשָׂאֵם כָּל יַמֵּי עוֹלָם וְהָמוֹן
מִגְדוֹ וַעֲצָבוֹ אֵת רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיִּהְיֶה לָהֶם לְאוֹיֵב
הֵנָּה נִלְחָם בָּם דָּבָר מִשְׁמַעִים וַיִּחַד מְזֻבּוֹל קִדְשֶׁךָ
וַתִּבְחַלְתֶּךָ אֵיךְ קִנְיָתְךָ וַתִּבְחַלְתֶּךָ הָמוֹן מִעֵד
וַתִּחְמַדְתֶּךָ אֵיךְ הִתְאַמְּקְתִּי הַעֲלֵה לִי הַתְּשֻׁכָּה יְיָ הַחֲסֵה

שים לב למילים המודגשות, שמופיעות כך בכתי"ק של מהרי"ץ (היפך מה שנדפס בתכאליל החדשים המודפסים). ובודאי שמהרי"ץ, כמו שאר זקני תימן וחכמיה שגרסו כך, הכירו את לשון הפסוקים, אלא שלשון תורה לחוד ולשון תפילה לחוד.

קבלת התענית

מנהגנו מנהגנו לקרוא בצוותא מדברי מהרי"ץ בעץ חיים אודות קבלת התענית, עד לאסיפת הצבור.

בערב תשעה באב יסעד סעודה המפסקת מבעוד יום, ויזהר שלא לאכול שני תבשילין, ולא ישבו שלושה לאכול ביחד כדי שלא יתחייבו בזימון. וצריך לישב על גבי קרקע בשעת הסעודה כאבל.

ואחר גמר סעודתו ייקח פרוסת פת ויטבלנה באפר ויאכלנה, על שם זיגרס בחצץ שיניי (איכה ג, טז)... וכן ראיתי לאבותיי נוהגים, ואוכלים פת זה בבכי בעיניים זבות כמעייין נובעות בדמעות. והעיד לי גם כן מורי זקני שכך ראה לרבותיו ואבותיו ז"ל, וכך הם דברי הרמב"ם (הל' תענית ה, ט): חסידים הראשונים כך הייתה מידתן, ערב תשעה באב היו מביאים לו לאדם לבדו פת חרבה במלח ושורה במים, ויושב בין תנור לכיריים ואוכלה, ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשיממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו. וכזה ראוי לחכמים לעשות או קרוב מזה, ע"כ.

ואחר סעודתו יתעטף כאבל ויקבל עליו תעניתו ואבילותו, ויחשוב אל לבו ומה אם מלאכי מרום וכביכול הקב"ה עמהם, אשר עוז וחדווה במקומו, נוהגים בכי ואבל ואנינה ומספד, כמו שכתוב זיקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגור שק' (ישעיה כב, יב), מה יעשה האדם השפל האפל, שראוי להתאבל ולבכות ושק ואפר יציע על אורך גלותנו וצערנו, מושפלים ומוכנעים עד עפר, כי יד כל

אָקראַ לְקפּוֹד, וּמִדְמָעִי, עֵפֶר צִיּוֹן אַחֲוָנִי: וְאַחֲדֵל, מִשְׁמַע קוֹל מִרְנָן. וְאַיְכָּה יֹשְׁבַה בְּדָד, אֶקוֹנֵן:

הרב מתחיל במיתון ובקול נהי פסוק ראשון של מגילת איכה, והציבור חוזרים עליו גם הם במיתון ובקול נהי, וממשיכים בקריאת פרק ראשון במרוצה מעט. כשמגיעים לפסוק האחרון, חוזרים הציבור לקראו במיתון ובקול נהי כמו הפסוק הראשון.

יש נוהגים לומר זה

גְּלָה כְּבוֹד מֵאוֹהֲלָיו, וְשָׁמַשׁ זָרְחָה וְנוֹדָד. יִלְלוּ שִׁירֹת הַיְכָלָיו, כִּי מִחֲמַדָּם א
שָׁדָד. שֹׁפֵר זָרַע לֹוי בָּלָיו, וְכַף יִסְפּוֹק וְיִתְנוֹדָד, וְכִנּוֹר דָּוִד יַעֲנֶה מֵאֲלָיו, אִיכָּה,
יֹשְׁבַה בְּדָד:

פרק א'

א אִיכָּה, יֹשְׁבַה בְּדָד. הָעִיר, רַבְּתִי עָם. הִיְתָה,
כְּאַלְמָנָה. רַבְּתִי בְּגוֹיִם. שָׁרְתִי, בַּמְּדִינוֹת. הִיְתָה, לַמָּס:
ב בָּכוּ תַבְכָּה בַּלֵּילָהּ. וְדַמְעָתָהּ, עַל לַחֲיָהּ. אֵין לָהּ
מְנַחֵם, מִכָּל אֲהָבֶיהָ. כָּל רַעִיָּהּ, בָּגְדוּ בָּהּ. הָיוּ לָהּ,
לְאִיבִים: ג גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֲנִי, וּמִרַב עֲבָדָהּ. הִיא,
יֹשְׁבַה בְּגוֹיִם. לֹא מִצָּאָהּ מְנוּחָה. כָּל רִדְפֶיהָ הִשְׁיגוּהָ,
ד בֵּין הַמְּצָרִים: ה דְּרָכֵי צִיּוֹן, אֲבֵלוֹת. מִבְּלִי, בָּאִי מוֹעֵד.
ו כָּל שְׁעָרֶיהָ, שׁוֹמְמִין. כְּהִנִּיָּה, נֶאֱנָחִים. בְּתוֹלָתֶיהָ
נֹגְזוֹת, וְהִיא מֵר לָהּ: ז הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ, אִיבֶיהָ שְׁלוֹם.

א. מִחֲמַדָּם. נ"א מִחֲמַדָּיו (מִחֲמַדָּיו): ז. תַּבְכָּה. המנהג לחבר תיבת תבכה לתיבת בלילה, מבלי להפסיק ביניהן, היפך הוראת הטעמים: ג. הָיוּ. מלעיל, כי טעמו בה"א: ז. מִצָּאָהּ. המנהג לחבר תיבת מצאה לתיבת מנוח, מבלי להפסיק ביניהן, היפך הוראת הטעמים: ט. שְׁלוֹם. מלרע, כי הטעם בלמ"ד:

נִבְכָּה וּנְקוּזָן כָּל יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ, וְלֹא נִקַּח נִחְמָה עַד יְבֻנָּה
בֵּית זְבוּלָנוּ, וְאֵל גְּבוּל אֶרְצֵנוּ יַחְזִירֵנוּ. שׁוּבָה יְהוָה אֶת
שְׁבִיתָנוּ:

ומסיים בנחמה

עַד אָנָּה בְּכִיָּה בְּצִיּוֹן מְסַפֵּד בִּירוּשָׁלַיִם. תָּשׁוּב תִּרְחַם
צִיּוֹן תְּבַנֶּה חֲמוֹת יְרוּשָׁלַיִם:

סיום הקינות

יושבים לאור נרות מעטים ומסיימים בקינת 'על היכלי חבלי', ומנהגנו להוסיף קינה
לזכר חורבן גוש קטיף. (קינה זו נתחברה ערב הגירוש מגוש קטיף, ונאמרה בבית
הכנסת 'נוה שלום' בנוה דקלים בליל תשעה באב ה'תשס"ה. הנוסח המובא כאן
כולל תיקונים מתבקשים מלשון עתיד ללשון עבר).

אֵלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא, יוֹם חֲרָבָן הֵיכָל וְעִזָּרָה. אוֹי,
כִּי נִתְרַגְּשָׁה צָרָה. בָּא יוֹם זַעַם, וְעִבְרָה: בֹּא
לִישׁוּבֵי חֶבֶל קָטִיף, קוֹלֵי אֲרָיִם, דְּמַעֵי אֲטִיף. אֱלֹלִי,
כִּי בָאָה עַת אֲסִיף. לְבִי אֶקְרַע, בְּכִי
אוֹסִיף:

לְכַנְסֵת נוֹה שְׁלוֹם, גִּזְרֵת סִפִּיר, פְּנִינַת יְהֹלֵם. לְבִי
הוֹמָה, אֵיךְ בַּחֲלוֹם. נִמּוּגָה, וַתִּלְךְ וַהֲלוֹם:

נמוגה

יְשִׁיבוֹת וּבִתֵּי אֶלְפָּנָא, הֵיאָךְ הָיוּ לְמַדְמִנָּה. הֵיִינוּ
לְמַשָּׁל וְלִשְׁנִינָה. לְאוֹיְבֵינוּ, לְטָרֶף וּלְמַנָּה:

לאויבינו

פתיחתא דאיכה רבתי

פתיחתא דחכימי

א רבי אבא בר כהנא פתח, צהלי קולך בת גלים (שעיה י', ל'), אמר
ישעיהו לישראל, עד שאתם אומרים שירים ומזמורים לפני
עבודה זרה, צהלי קולך בדברי תורה, צהלי קולך בבתי בנסיות.
בת גלים, מה גלים הללו מסימין בים, כך אבותיהם מסימין
בעולם. דבר אחר, בת גלים, בת גולים, ברתיהון דגלואי. בתו
של-אברהם, אותו שכתוב בו ויהי רעב בארץ ויירד אברהם
מצרימה (בראשית י"ב, י'). בתו של-יצחק, שכתוב בו וילך יצחק אל
אבימלך מלך פלשתים גררה (שם כ"ו, א'). בתו של-יעקב שכתוב בו
וילך פדנה ארם (שם כ"ח, ה'). הקשיבי (שעיה שס), הקשיבי למצותי,
הקשיבי לדברי תורה, הקשיבי לדברי נבואה, הקשיבי לצדקות
ומעשים טובים. לישא (שס), ואם לאו, לישא. הא אריה סליק עלך,
זה נבוכדנצר הרשע, דכתיב ביה עלה אריה מספכו^[א] (ירמיה ד' ז').
עניה (שעיה שס), עניה מן הצדיקים, עניה מדברי נבואה, עניה
ממצות ומעשים טובים. ענתות (שס), ואם לאו, ענתות. הא
ענתותא אתי ומתנבא עלך, דכתיב דברי [ירמיהו] בן חלקיהו, מן
הכהנים אשר בענתות^[ב] וגו' (ירמיה א', א'). כיון שבא הפרענות, קונן^[ב]
עליהם איכה.

[א] מספכו. י"ג מספכו: [ב] קונן. או קונן:

דורש ציון

א בת גלים, לישא, ענתות. על פי הפשט מונה הכתוב שמות מקומות שעלה
עליהם סנחריב מלך אשור בדרכו לירושלים: מסימין. מובחנים וניכרים:
ברתיהון דגלואי. ומעשה אבות סימן לבנים: לישא, הא אריה. ליש הוא אחד
מכינויי האריה (כגון ישעיה ל, ו): קונן עליהם איכה. ירמיה חיברה (גמ' ב"ב טו ע"א):